

u Hrvatskoj, željeli da se iz sigurnosnih razloga taj objekt ne spominje punim imenom, te da se ne navodi njegova točna lokacija.

SUMMARY

Bavaria and Croatia Cooperate in the Field of Preservation and Protection of Cultural Heritage

by Ranka Saračević-Würth

Croatia and Bavaria made an agreement on the co-operation in the field of the preservation and protection of movable and immovable cultural heritage. The three-member delegation of the State Office for the Preservation of Bavarian Cultural Monuments: Erwin Emmerling and Thomas Schoeller, restorers, and Dr. York Langenstein, senior curator, visited Croatia from 25 November to 2 December 1992. Accompanied by their Croatian fellow specialists they visited Gospić, Lički Osik and Otočac in Lika, and Lipik and Pakrac in west Slavonia, to survey war damage to churches and historic sites. They also visited temporary shelters for evacuated works of art, and complimented their Croatian colleagues on careful and expert evacuation.

The Bavarian side expressed their readiness to assist in the adaptation of one of the Croatian castles for the purposes of restoration and sheltering evacuated works of art. They proposed to donate the equipment for the workshops, and to give practical expert assistance in the restoration of works of art combined with the training for young restorers.

Čilipi, prosinca 1992.

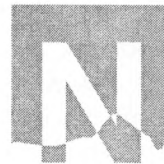
Oštećeni kip Marije Božije i Isusa u crkvi sv. Nikole
Snimio: Zvonimir Franić

Fototeka Hrvatskog povijesnog muzeja

DJELOVANJE ARCH FONDACIJE U ZAGREBU

Uvodni tečaj u dokumentaciju, stabilizaciju i konzervaciju slika i drvenih skulptura
Zagreb, 2. - 29. 11. 1992.

Jadranka Vinterhalter
Muzejski dokumentacioni centar
Zagreb

a inicijativu i u organizaciji ARCH fondacije iz Lugana, a u suradnji sa Zavodom za restauriranje umjetnina i Restauratorskim zavodom Hrvatske, u Zagrebu je održan tečaj za restauratore i konzervatore od 2. do 29. studenoga 1992. godine.

Tečaj je zamišljen kao stručna pomoć ratom razorenoj Hrvatskoj, čija je kulturna baština, pokretna i nepokretna, doživjela teška razaranja i štete. Koncipiran je za restauratore i konzervatore početnike kao uvodni tečaj u osnove restauriranja i konzerviranja na pokretnim spomenicima kulture, odnosno na polikromnoj drvenoj plastici i na slikama na platnu i drvu. Upravo su predmeti u tim materijalima i tehnikama ponajviše stradali u ratu u Hrvatskoj - napose pokretni crkveni inventar. Program tečaja je u četiri tjedna trajanja obuhvatio osnove dokumentiranja i osnove preventivne zaštite predmeta.

Na press-konferenciji u povodu početka tečaja, koju je priredila direktorica ARCH fondacije baronesa Francesca Thyssen Bornemitz, u zagrebačkome Muzeju Mimara (30. listopada 1992.), predstavljen je voditelj i koordinator tečaja g. Luca Bonetti, konzervator iz Švicarske nastanjen u SAD, zatim profesori koji su vodili tečaj, te predstavnici suradnih zagrebačkih institucija: Mario Braun, direktor Zavoda za restauriranje umjetnina, i Vinko Štrkalj, direktor Restauratorskog zavoda Hrvatske.

Baronesa von Thyssen Bornemitz istaknula je financijsku potporu koju je ovaj tečaj dobio od Ministarstva kulture Austrije (velika količina materijala za tečaj), Soros fondacije - ureda Otvoreno društvo u Zagrebu, Trust Foundationa, SAD, i Krese Foundationa, SAD. Znatna je novčana potpora došla i od Ministarstva prosvjete i kulture Republike Hrvatske.

Tečaj se održavao u ateljcima Zavoda za restauriranje umjetnina na Zmajevcu 8 u Zagrebu.

Na press-konferenciji je ujedno promoviran model mobilnoga restauratorskog ateljea koji ARCH fondacija planira postaviti na terenu u Hrvatskoj. Sastoji je od dva kontejnera i međuprostora koji služi kao dnevni boravak, ukupne površine 55 četvornih metara. Sadrži fotolaboratorij i atelje za restauraciju, a u objektu postoji kontrolirana temperatura i vlaga. Drugi objekt koji je ARCH fondacija promovirala jest kombi za hitne konzervatorske intervencije na pokretnoj kulturnoj baštini.

Razgovor s Lucom Bonettijem

U razgovoru (23. studenoga 1992.) s Lucom Bonettijem, konzervatorom i restauratorom iz Lugana-New Yorka, voditeljem i koordinatorom tečaja doznajemo da je za tečaj ARCH fondacija angažirala eminentne

stručnjake iz inozemstva: Roberta Sawchucka, National Academy of Design, New York; Pavla Blatnyja, akademskog slikara-restauratora, Prag, i Egon Albišera, Historisches Muscum Basel, Basel. Između 130 kandidata koji su podnijeli molbe za sudjelovanje, odabrano je 25 polaznika tečaja, među kojima je bilo početnika, ali i osoba s višegodišnjim iskustvom na poslovima konzervacije. Kriterije su određivali stručnjaci RZH i Zavod za restauriranje umjetnina, a uglavnom su izabrane osobe koje su radile na projektima tih zavoda. Formirane su tri grupe sa po devet polaznika: početnici i dvije grupe iskusnijih, a svaki je profesor s jednom grupom radio po tjedan dana. Pokazalo se da je bilo ipak previše polaznika, jer bi prema standardima omjer studenata i profesora trebao biti 5:1. Svaki je profesor imao svog asistenta-prevoditelja, osobu iz RZH, ali bi za buduće tečajevce bilo mnogo bolje da budu na engleskom odnosno njemačkom jeziku. Polaznici su s profesorima bili na nekoliko kratkih putovanja po terenu: u Varaždinu, Lepoglavi, Istri. U okviru tečaja gostovala je prof. Miriam Srik iz Institute Royal du Patrimoine Artistique (IRPA) iz Bruxellesa, koja je tijekom četiri dana obradila temu konzerviranja polikromne drvene skulpture.

Na kraju tečaja studenti su pristupili malom ispitu iz materije koju su obradili. Profesori su rezimirali postignuća tečaja i njegovih polaznika te istaknuli najtalentiranije osobe s kojima bi svakako trebalo nastaviti rad i koje bi valjalo uputiti na daljnje školovanje.

Program tečaja uglavnom je bio teoretski i ticao se osnova dokumentiranja i stabiliziranja predmeta. Predmeti su se samo promatrali i analizirali, na njima se nije interveniralo. Polaznici su se upućivali u to kako pristupiti predmetu, kako dijagnosticirati oštećenja i na koji način dokumentirati činjenice. Na osnovi takva detaljnog ispitivanja određivalo se što dalje poduzeti.

Prof. Luca Bonetti zagovornik je koncepcije da se s konzervacijom, a pogotovu s restauriranjem ne smije žuriti i prenapliti. Smatra da je najvažnije predmete koji su oštećeni - bilo u ratu ili od zuba vremena i nepovoljnih uvjeta - stabilizirati i raditi na prevenciji daljnjih oštećenja. On to smatra osnovom od koje treba poći i u buduće projekte restauriranja kada za to bude uvjeta i novaca.

Na upit o mobilnom konzervatorskom ateljeu, prof. Bonetti odgovara da projekt i maketa postoje, ali da je to skup pothvat i da se još ne zna hoće li se realizirati. Mnogo realniji i jeftiniji je projekt kombija za prvu pomoć u konzerviranju predmeta na terenu. Takvih kombija već ima u Kanadi i Australiji, i on smatra da bi uspješno funkcionirali i u našim uvjetima. Podrazumijevali bi da ekipa stručnjaka odlazi na teren (u muzej ili crkvu) i ondje radi na stabiliziranju i primarnoj zaštiti oštećenih predmeta.

U razgovoru smo se dotaknuli pitanja obrazovanja kadrova za konzerviranje i restauriranje, odnosno mogućnosti otvaranja škole-akademije za tu struku u Hrvatskoj. Prof. Bonetti smatra da ni u tom području ne treba žuriti jer se radi o dugoročnom projektu koji bi se mogao realizirati tek za 4-5 godina. Naime, potrebno je imati nastavnički kadar i pripremiti udžbenike za studente. A do tada dostatno je, smatra Bonetti, raditi po ekspertnim timovima stručnjaka uz postojeće zavode i ateljee za konzervaciju i restauraciju. Potkrepljuje mišljenje primjerom iz visoko razvijenih europskih zemalja, kao što je Švicarska, koja tek desetak godina ima svoju Akademiju za konzervatore i restauratore. Važno je da naši mladi stručnjaci odlaze u inozemstvo na usavršavanje. Napose je važno da se oformi specijalizacija arhitekata-konzervatora i

restauratora, što je sasvim posebna, a nama u Hrvatskoj bitna specijalizacija. Nju u svijetu razvija samo ICCROM u Rimu.

Na kraju prof. Bonetti se ohrabren uspjehom ovog tečaja nada da će ARCH fondacija nastaviti organiziranjem tečajeva, te da će pripremiti viši stupanj tečaja kao nastavak početnoga.

Primljeno: 10. I. 1993.

SUMMARY

ARCH Foundation Course in Zagreb

Introductory Course on Documentation, Stabilization and Conservation of Paintings and Wooden Statuary, Zagreb, from 2 to 29 November 1992

by Jadranka Vinterhalter

As a part of its program of expert aid to Croatia in rescuing cultural heritage damaged by war, the ARCH Foundation of Lugano initiated and organized a four-week course for restorers and conservators on the basics of documentation and preventive protection of paintings and wooden statuary. It was attended by 25 selected participants at the Institute for Restoration of Zagreb from 2 to 29 November 1992. The course was directed and coordinated by restorer and conservator Luca Bonetti of Switzerland, who resides in New York, and taught by prominent specialists invited by the ARCH Foundation: Robert Sawchuk of New York, Pavel Blatny of Prague and Egon Albišser of Basle.

The course was opened by a press conference given by baroness Francesca Tyssen Bornemütza, director of the ARCH Foundation. A new model of a mobile restoration workshop and of a vehicle for urgent interventions were presented to the press.

The course and its results are discussed in the interview with Professor Luca Bonetti.